

Kristóf Ilona

EGY NÁDORVÁLASZTÁS MARGÓJÁRA (ESTEI HIPPOLIT 1517-20 KÖZÖTTI POLITIKAI SZEREPLÉSÉNEK KÉRDÉSEI)

Késő középkori történelmünk eseményei, szereplői gyakran a 16. századi utódok leírásai alapján váltak történelmi emlékezetünk részévé. Ebből a szempontból a mohácsi csata korszakhatároló szerepe kétségtelen. Bár gazdasági, társadalmi szempontból is az 1526. év önkényes határvonal a kutatás szempontjából, a kortársak és a közvetlen utódok mégis Mohácsban látták az ország összeomlását, a vég kezdetét. Így nem meglepő, hogy a 16. sz. történetírói számára Mohács megkerülhetetlen viszonyítási pont lett, és minden korábbi esemény csak a csata kontextusában vált értelmezhetővé. Ennek eredményeképp számos „legenda” és sztereotípia maradt az utókorra, akár a „törökverő” Hunyadiakról, akár a „gyengekező” Jagelló-uralkodókról, akár a 16. század első harmadának belpolitikai fordulatairól, amelyek felfejtése, lebontása még ránk vár. Az utóbbi évtizedekben a Hunyadi- és a Jagelló-kor is jó néhány közhellyel lett „szegényebb.” Jelen munkámban arra teszek kísérletet, hogy a korszak egyik emblematis, ám felszínesen ismert szereplőjét állítsam előtérbe. Megpróbálom alakját közelebb hozni a magyar belpolitikai eseményekhez.

Estei Hippolit esztergomi érsek (1486-97), majd egri püspök (1497-1520), bíboros a 15-16. sz. fordulójának gyakran emlegetett, ám egyoldalúan bemutatott egyháznagya. A magyar szakirodalomban elsősorban reneszánsz világi fejedelmként jelenik meg, aki világias, bohém, mondhatni hedonista életmódjával megtestesíti mindazt, amit az egyház elvilágiasodásáról gondolunk.¹ Holott Bánfi

¹ Berzeviczy Albert: Beatrix királyné (1457-1508). Történelmi élet- és korrajz. Bp. 1908., Alberto Berzeviczy: Gli ultimi anni di Beatrice d'Aragona, regina d'Ungheria. Corvina 1924/1. 26-44., Gerevich, Tiberio: Ippolito d'Este, arcivescovo di Strigonio. Corvina 1921/1. 48-52., Sugár István: Az egri püspökök története. Bp., 1984. 201-210.

Florio már az 1930-as évek végén felhívta a figyelmet Hippolit alakjára.² Többek között kiemelte, hogy a rendelkezésre álló források alapján sokkal árnyaltabb képet lehetne rajzolni Hippolit magyarországi politikai tevékenységéről. Hiszen Nyáry Albert és Óváry Lipót modenai kutatásainak köszönhetően jelentősen bővült a korszakra vonatkozó forrásbázis.³ A rá és magyarországi javadalmaira vonatkozó sokrétű forrásanyag különféle megközelítésű kutatásokat tesz lehetővé. A különféle számadáskönyveket, a bíboros és udvaroncai levelezését vizsgálták már korábban gazdaság⁴- és művelődéstörténeti szempontok⁵ alapján is, ám a lehetőségek korántsem merültek, merülnek ki ennyiben. A jelenleg rendelkezésre álló források is még csak töredékeiben feldolgozottak és az elmúlt években folyó olaszországi levéltári feltárások⁶ is további kutatásokra ösztönöznek.

Estei Hippolit itáliai politikai pályája kiválóan adatolt.⁷ 1479-ben látta meg a napvilágot Ercole (Herkules) d'Este ferrarai herceg és Aragóniai Eleonóra ötödik gyermekeként. Anyai nagynénje volt Beatrix magyar királyné, Hunyadi Mátyás felesége. Mátyás 1486 április 1-jén állította ki Beatrix kérésére Hippolit számára az esztergomi érsekségre szóló adománylevelet. Mátyás szándékai között nemcsak azt kell látni, hogy a feleségének akart kedvezni. Bizonytal fontos szerepet játszott a kinevezésben, hogy az alig hét esztendőes Hippolit kellően súlytalan személynek tűnt. A kinevezés körüli diplomáciai botrány meglehetősen jól adatolt

² Banfi, Florio: Il cardinale Ippolito I. d'Este nella vita politica dell'Ungheria. Estratto della rivista l'Europa Orientale. Anno XVIII. fasc. I-II. Gen-Febbr. 1938-XVI. Az újabb szakirodalmi összefoglalásokban kivonatolva már megjelenik Estei Hippolit magyarországi tevékenysége is: Jászay Magda: Párhuzamok és kereszteződések. Bp., 1982. 208-212., Laczlavik György: Estei Hippolit. in: Esztergomi érsekek. (1001-2003) Szerk.: Beke Margit. Bp., 2003. 222-228.

³ Nyáry Albert: A modenai Hippolit-codexek. Századok 1870. (4. évf.) 5., 6., 10. sz. 275-290., 355-370., 661-687., Óváry Lipót: A modenai és mantovai levéltári kutatásokról. 1889. (23. évf.) 5. sz. 392-402., A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevélmásolatai. Ism: Óváry Lipót. Első füzet. Bp., 1890.

⁴ Fügedi Erik: Az esztergomi érsekség gazdálkodása a XV. sz. végén. In Uő: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Bp., 1981. 114-237., E. Kovács Péter: Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei (1500-1508), Eger, Heves Megyei Levéltár Nyomdája, 1992., Solymosi László: Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve: 1500-1502, 1507-1527. Bp., 2002.

⁵ E. Kovács Péter: Egy középkori utazás emlékei (Estei Hippolit utolsó utazása Magyarországon). Történelmi Szemle 1990. (XXIII. évf.) 1-2. sz. 196-239., Uő: Östulok vagy bölény? Az itáliai nemesek és a magyarországi fenevad. (Adalékok a középkori Magyarország faunájához). Történelmi Szemle 2005. (XLVII. évf.) 1-2. sz. 89-99.

⁶ Az OTKA 81430 számú kutatás programjának célja feltérképezni és hozzáférhetővé tenni a további kutatáshoz Milánó és Modena négy levéltárának és könyvtárának 1300 és 1550 között keletkezett magyar vonatkozású anyagát.

⁷ Chiappini, Luciano: Gli Estensi. Dall'Oglio, Varese 1988., magyarul elérhető összefoglalás: Bellonci, Maria: Lucrezia Borgia élete és kora. Bp., 1978.

és Hippolit magyarországi pályafutásának kétségtelenül a legjobban kutatott és feldolgozott része,⁸ noha valójában nem az ő személye foglalta el a kutatás központi helyét. A gyermek Hippolit 1487 nyarán érkezett meg Magyarországra és Esztergomban tartózkodott 1494 tavaszáig. Mátyás halála után Magyarországon fogyni kezdett körülötte a levegő, támogatója, Beatrix kiszorult a hatalomból, az esztergomi érsekség viszont túlságosan is értékes pozíció volt ahhoz, hogy ne próbálják meg újra politikai célok szolgálatába állítani. Bakócz Tamás magának szerette volna megszerezni az érseki széket.⁹ A magyarországi térvesztéssel párhuzamosan, családja jó kapcsolatait kamatoztatva, római karrierje csak ekkor vett igazán nagy lendületet. 1493. szeptember 20-án nevezte ki VI. Sándor (1492-1503) bíborossá, tituláris templomául a Sancta Lucia in Silicét kapta. 1497. szeptember 8-án a milánói érsekség, 1502. július 20-án a capuai érsekség, 1503. október 8-án a ferrarai püspökség adminisztrátora lett, később Modena püspökségét is megkapta.¹⁰ I. Miksa itáliai helyettesévé is kinevezte, Baldi és Montagno várakat kapta adományul. VI. Sándorral mind a családja, mind ő maga személyesen is jó kapcsolatot ápolt. Fivére, Alfonso d'Este, 1501 őszén vette feleségül VI. Sándor lányát, Lucrezia Borgiát. A frigy kézzel fogható előnyökkel jár Hippolit számára is. A Szt. Péter székesegyház esperesévé nevezték ki, a hatalmas megtiszteltetés mellett immár jogosult lett egy római palota fenntartására is. 1503 után fokozatosan romlott a kapcsolata III. Pius (1503) és II. Gyula pápával (1503-13) is. Ennek egyik jele, hogy amikor Bramante tervei alapján készültek átépíteni a Szt. Péter székesegyházat, 1507-ben kétely nélkül kisajátították és lerombolták római palotáját a hozzátartozó parkkal együtt. A viszony megromlása mögött az Esték francia pártiságát kell keresni. Azon öt bíboros egyike volt, akik XII. Lajos, francia király (1498-1515) támogatásával egy ún. reformzsinatot szándékoztak összehívni, hogy megbuktassák a pápát. A zsinat összehívása és a pápa megbuktatása is kudarcba fulladt. Látszólag kibékült II. Gyulával, hiszen felmerült, hogy Hippolit leveti a bíbort és feleségül veszi a pápa lányát, Felice della Roverét. De sem a tervezett esküvő nem jött létre, sem a bíboros és a pápa között nem lett újra harmonikus a viszony. 1509-11 között az Esték francia segítséggel viseltek hadat Velence ellen. Az 1484-ben Velencének átengedett területeket – Polesine és Rovigo – szerezték vissza fegyverrel, maga a bíboros is részt vett a polesellai csatában (1509. december 22.). A hercegség belső ügyei, a családon belüli ellentétek miatt egyre jobban kivonta magát a nagypolitikából X. Leo pápasága (1513-21) alatt. I. Ferenc (1515-1547) trónra lépésével és a marignanói győzelemmel (1515)

⁸ *Fraknói Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel (II.), Bp., 1902, Hippolit kinevezésének története 229-236.

⁹ *Laczlavik* i.m. 224-5., *Sugár* i.m. 202-3

¹⁰ *Bellonci* i.m. 483-484., *Berzeviczy*: Beatrix i.m. 656.

megszilárdult a francia befolyás Milánó felett, így az Este család továbbra is a franciák szövetségese maradt, hogy a pápai ambíciókat kellőképpen tudják ellen-súlyozni Észak-Itáliában.¹¹ Eme rövid összefoglaló alapján is kijelenthető, hogy Estei Hippolit kiválóan elboldogult a politika, diplomácia világában és hadvezéri képességei is megmutatkoztak a velenceiek ellen vívott háborúban.

Ezzel szemben, életútjának magyar vonatkozású szakaszait számba véve fel-tűnő, hogy a hazai szakirodalom ezen államférfiúi, hadvezéri erényekről alig vesz tudomást, tesz említést. Kétségtelen, hogy miután 1496-ban Esztergomból vissza-tért Ferrarába, és 1497-ben lezajlott közötté és Bakócz Tamás között az esztergo-mi érseki, és az egri püspöki szék cseréje, ritkán kereste fel magyarországi egy-házmegyéjét. Mindezt lehetővé tette az is, hogy II. Ulászló (1490-1516), amikor megerősítette a cserét, jóváhagyta, hogy az egri püspök Itáliában éljen.¹²

1497 után mindössze két alkalommal időzött Magyarországon. Mindezen utazások kronológiája és a bíboros magyarországi tevékenysége jobbára bi-zonytalan. A sokszínű forrásanyag feltárása, értelmezése, a különböző forrás-típusok egybevetése a kutatás további feladata. 1512-13 telén járt újra Magyar-országban. Miután országgyűlési határozat született arról, hogy az országban nem tartózkodó külföldi főpapoktól elveszik javadalmukat, kénytelen volt megjelenni püspöki székhelyén.¹³ A szakirodalomban egymásnak ellentmondó adatok jelennek meg Hippolit egri, avagy budai tartózkodásáról. Berzeviczy még nem tud erről az útjáról,¹⁴ a későbbi kutatások sem egyértelműek. Úgy tű-nik, hogy 1512. november 7-én indult el Ferrarából magyar egyházmegyéjébe. Laczlavik véleménye szerint még ebben az évben megérkezett Egerbe, majd Bellonci kutatásaira hivatkozva jegyzi meg, hogy 1513. február 17-én pedig Bu-dán, az udvarban tartózkodott.¹⁵ Ezzel szemben Banfi, Estei Hippolit levelezé-sére támaszkodva, az alábbi útvonalat vázolta. Novemberi elindulása után 1513. február 3-án Bécsből írt levelet a nagynénjének Mantovába, amelyben értesíti, hogy hamarosan indul tovább Budára. Életrajzírója szerint február 7-én (nem 17-én!) érkezett meg Budára, ahol II. Ulászló nagy pompával fogadta, majd továbbindult, és nagyjából akkor érkezett Egerbe, amikor II. Gyula jobblétre szenderült.¹⁶ Ellenben Laczlavik megállapításával szemben,¹⁷ nem igyekezett Rómába. Csak március elején indult útnak, április 9-én vagy 11-én érkezett meg

¹¹ Bellonci i.m. 629., 635-636, 647-648., 671., Laczlavik i.m. 226.

¹² Laczlavik i.m. 225.

¹³ Laczlavik i.m. 226, Sugár i.m. 206., Banfi i.m. 7.

¹⁴ Berzeviczy i.m. 672.

¹⁵ Laczlavik i.m. 226., Bellonci i.m. 629.

¹⁶ Banfi i.m. 7-8.

¹⁷ Laczlavik i.m. 226.

Ferrarába, de Rómában a pápaválasztó konklávén nem vett részt, csak július 21-én érkezett meg az Örök Városba.¹⁸

Utolsó és egyben leghosszabb magyarországi útja, itt tartózkodása a legnagyobb jelentőségű. Azt már biztosan kijelenthetjük, hogy 1517 őszétől 1520 februárjáig egyetlen kisebb megszakítással Magyarországon tartózkodott.¹⁹ Utazásának indokai között találjuk, hogy II. Ulászló halála után szükségét érezte, hogy megjelenjen egyházmegyéjében, és biztosítsa az ifjú II. Lajos (1516–26) jóindulatát a számára. Javadalmi elvesztésének lehetősége elég ösztönző erőnek bizonyult, hogy útra keljen. Hiszen az országgyűlések az ezt megelőző években nem lanyhuló vehemenciával követelték, hogy az egyházi javadalmas külföldiek tegyenek eleget *residencia* kötelezettségüknek. Illetve, a püspök számára külön nehézséget jelentett, hogy egri javadalma mellett mg tudja-e tartani az időközben megszerzett tapolcai apátságot is.²⁰ Másrészről az utazás apropóját adta, hogy 1518 áprilisában részt kívánt venni Bona Sforza és I. Zsigmond, lengyel király (1506–489) esküvőjén.²¹ Feltételezhetjük, hogy a krakkói ünnepségek előtt akarta intézni magyarországi ügyeit és még a nyár folyamán visszatért volna Itáliába. Visszautazásának körülményei és útvonala is jól ismert úti számadáskönyvének köszönhetően, melyet E. Kovács Péter dolgozott fel körültekintően alapos tanulmányában.²² Feltételezhető, hogy II. Lajos nem engedte vissza Itáliába, prelátusként kötelezettségei voltak, nemcsak vadászatokkal csapta agyon az időt, amint azt elhíresült vadászkalandjai alapján gondolnánk.²³ Egri püspökként az országgyűlésen kellett részt vennie, majd Perényi Imre nádor és Miksa császár váratlan halála is rendkívüli eseményként hatott a magyar közéletre, az új választásoktól nem tarthatta magát távol.

Az 1519. évi nádorválasztás körülményei kapcsán próbálom meg Estei Hippolit részvételét a magyar politikában megfogni. A püspök környezetében keletkezett forrásokat vetem össze a korszakra vonatkozó magyar okleveles adatokkal. A nádorválasztás kronológiáját, a történet szereplőinek mozgatórugóit nemrégén foglalta össze C. Tóth Norbert. Tanulmánya nem mellékesen egy késő középkori legenda – a Szapolyai János és Báthori István között dúló viszály – tételes cáfolata. Bár a 16. századi történetírók, Szerémitől Verancsicsig, egyöntetűen hangsúlyozták a közöttük kialakult ellenségeskedést, az oklevelekből kinyerhe-

¹⁸ Banfi i.m. 8.

¹⁹ Banfi i.m. 8–18., Laczlavik i.m. 226., Sugár i.m. 206. – még úgy tudja, hogy az 1517. és az 1520. évi adatok nem kapcsolódnak össze, külön utazások adatai.

²⁰ E. Kovács: Egy középkori i.m. 103.

²¹ Id. bővebben: Pochiecha, Władysław: Królowa Bona (1494–1557). I. tom. Poznań, 1949.

²² E. Kovács: Egy középkori i.m. 99–127.

²³ E. Kovács: Östulok i.m.

tő információk viszont egyértelműen az ellenkezőjét állítják. 1526 előtt, mint az ország védelméért felelő két katonai parancsnok (erdélyi vajda, temesi ispán), a megfelelő módon tudtak együttműködni egymással.²⁴

A nádor halálát követő események összefoglalásában elsősorban C. Tóth Norbert munkájára hagyatkozom. Perényi Imre 1519. február 5-én halt meg. A hónap folyamán Budán megjelent a politikai elit jó része: Szatmári György pécsi püspök, Várdai Pál prépost, kincstartó, Szapolyai János erdélyi vajda, Báthori István temesi ispán, Brandenburgi György örgróf, Bornemissza János pozsonyi ispán, Ákosházi Sárkány Ambrus, Bátori András szabolcsi és szatmári ispán és Haraszi Ferenc.²⁵ A tanácskozások javarészt a határvédelemre összpontosítottak, a jajcai és szörényi bánság kérdése volt a legfontosabb. Valamint intézkedtek az urak, hogy a rendek májusban gyűljenek össze, mivel a nádor személyét országgyűlésen kellett megválasztani. Az országgyűlésre készülve, március 8-án Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szatmári György pécsi, Várdai Ferenc erdélyi püspök, Szapolyai János erdélyi vajda, Bátori István temesi ispán, az Alsó Részek főkapitánya szövetségre léptek egymással, hogy a lépéseiket összehangolják.²⁶ A április eleji királyi tanácsülésen már részt vett Bakócz Tamás bíboros, Várdai Ferenc, Szatmári György, Szalkai László, Keserű Mihály, Ország János püspökök, Móre Fülöp egri és Paksi Balázs budai prépostok, Brandenburgi György örgróf, Szapolyai János, Báthori István, Várdai Pál kincstartó, Bornemissza János, Drágfi János, Sárkány Ambrus és jó néhány köznemesi úlnök is (Ártándi Pál, Glésán Miklós, Amadé István, Kenderesi Mihály). A tavasz folyamán a Budán összegyűlt urak együtt maradtak és a kiadott oklevelek szerint jó tempóban folyt az ügyintézés. Szapolyai azonban nem várta meg a nádorválasztó országgyűlést, április 28-án már Görgényben volt. Feltehető, hogy ezzel is jelezni akarta, hogy nem tart igényt a nádori posztra, illetve, mivel a többiekkel megegyeztek Báthori személyében, nem tartotta fontosnak jelen lenni. Mindezekről függetlenül az országgyűlésen nemcsak Báthorit, hanem Szapolyait és Újlaki Lőrincet is jelölték.²⁷

Mindezen adatok között az egri püspök személye fel sem bukkan, noha egyházi tiszte alapján a királyi tanács tagja volt. Olybá tűnik, hogy a hazai források tükrében Estei Hippolit jelentéktelen tényező volt a magyar belpolitikában. Ezzel szemben a püspök környezetében keletkezett levelek más képet rajzolnak élénk. Az egri püspök és udvara évek óta élénk levelezésben állt a mantovai udvarral. A levelek címzettjei Isabella d'Este (1474-1539), Hippolit nővére, a mantovai örgróf

²⁴ C. Tóth Norbert: Egy legenda nyomában – Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. *Századok* (146) 2012. 443-463.

²⁵ C. Tóth: Egy legenda i.m. 456.

²⁶ C. Tóth: Egy legenda i.m. 457.

²⁷ C. Tóth: Egy legenda i.m. 458.

felesége,²⁸ Francesco II. Gonzaga (1466-1519), mantovai örgróf, Isabella férje, és Frederico II. Gonzaga (1500-1540), Isabella fia, a későbbi örgróf, majd Mantova első hercege.²⁹ A levelek szerzője pedig, magán a bíboroson kívül, Lodovico da Bagno mantovai nemesúr volt, aki 1494-től állt Estei Hippolit szolgálatában, 1506-tól a titkára volt, számos egyházi javadalom tulajdonosa, és 1517-től a bíborossal együtt Magyarországon tartózkodott.³⁰ Valamint Tommaso Manfredi szintén mantovai nemes volt, aki vezető szerepet játszott Hippolit környezetében.³¹

1518. május 23-án da Bagno arról tudósítja Isabella d'Estét,³² hogy Hippolit Budára érkezett Prospero Colonna kíséretében, akit bemutatott a királynak. Beszámol röviden a folyamatban lévő országgyűlésről és a pápai követ – Nicolaus von Schönberg³³ – érkezéséről. A levélben említett Colonna kísérte Bona Sforzát Krakkóba, a menyegzőre. Az ünnepségek után Hippolit társaságában indult vissza, három napot Egerben töltöttek május elején, mielőtt tovább indultak Budára.³⁴ A másnap – május 24-én – Manfredi tollából kelt levélből értesülünk a püspök céljairól. Egyrészt az esküvőt követő protokolláris feladatainak tett eleget, másrészt egyháznagyként az országgyűlésen is voltak kötelezettségei, különösen a fenyegető török támadás kapcsán, de legfőképpen a saját ügyeinek rendbetétele foglalkoztatta.³⁵ Az itáliai politikai, diplomáciai csatározásokban megedződött Hippolitnak biztosan nem esett nehezére a magyar udvarban sem kamatoztatnia képességeit. Az országgyűlés végeztével, június 8-án, beválasztották a királyság nyolc tanácsosa közé.³⁶ Ettől a ponttól immár egyértelmű, hogy akár eredeti szándékai ellenére is, de az egi püspök bevonódott a magyar belpolitikába.³⁷ Tanácsossá választásával párhuzamosan, és bizonynyal tőle nem függetlenül, a várva várt siker nem maradt el a saját ügyében. Szintén Manfredi jelentette az örgrófnénak június 15-én, hogy Hippolit visszakapta a tapolcai apátságot.³⁸

²⁸ Életéről bővebben pl.: *George R. Marek: The Bed and the Throne: The Life of Isabella d'Este.* New York, 1976, *Bellonci* i.m. 302. skk.

²⁹ a Gonzagákról bővebben pl.: *Coniglio, Giuseppe: I Gonzaga.* Varese, 1967.

³⁰ *E. Kovács: Egy középkori i.m. 113., E. Kovács: Östulok i.m. 90.*

³¹ *E. Kovács: Egy középkori i.m. 113.*

³² A levelek regesztáját közli Óváry Lipót. A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevélmásolatai. Ismerteti: Óváry Lipót. I. Bp., 1890. reg. 1099.

³³ *Banfi* i.m. 10., *Kubinyi András: Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között.* in: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon.* METEM, Bp., 1999. 107-123., 116-117.

³⁴ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1098.

³⁵ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1100.

³⁶ *Kubinyi András: A magyar országgyűlések tárgyalási rendje 1445-1526.* in: *Jogtörténeti Szemle* 2006/2. 3-11., 4.

³⁷ Marino Sanuto követjelentését idézi *Banfi* i.m. 11.

³⁸ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1102.

Manfredi és da Bagno leveleiből kiderül, hogy dolga végeztével a püspök és kísérete vissza akart térni Itáliába, de Hippolit szerepvállalásából adódott, hogy Budáról nem Itália felé, hanem Egerbe vezetett az útja. Július 11-én már püspöki székhelyéről ír nővérének a magyarországi helyzetről és az egri vadászatokról.³⁹ Nem sokáig élvezte az Eger környéki erdők nyújtotta élvezeteket, mert augusztus 5-én már Budán volt, Manfredi tudósítása szerint, hogy hadait Jajca felé indítsa.⁴⁰ A lépést nyilván a szeptember 29-re, Bácsra összehívott fegyveres országgyűlés előtti egyeztetések indokolták. Ugyanis 1517 nyarán a törökök sikertelenül ostromolták Jajcát, és mivel nem volt érvényes fegyverszünet az Oszmán Birodalom és Magyarország között, reális veszély volt a déli végek ellen induló újabb nagy erőket összpontosító támadás. A 16. század elején a hadiállapot állandósulása a legjobban az egyházi bandériumokat vette igénybe, úgy tűnik, hogy a legnagyobb harcértéket képviselő csapatok közé tartoztak. A korszak törvényei elsőként a főpapi és a bárói csapatokat mozgósították a végekre, ahonnan, kikötötték, hogy nem visszavonhatóak. Ez a feladat komoly anyagi terhet rótt a főpapságra, akik, bár kevesebbet költöttek az ország védelmére, amint azt az előírások megszabták, avagy amennyire anyagi tehetségük engedte volna, mégis más társadalmi rétegeknél jelentékenyebb szerepet játszottak a déli végek védelmében. A főpapság panasszal is élt az 1518. évi bácsi országgyűlés határvédelmi intézkedései ellen, aránytalanul nagynak tartották a rájuk kiszabott feladatot.⁴¹ Ugyanis a főpapi bandériumok valóban katonáskodtak a határon. Csakhogy egy minket érdeklő példát ragadjak ki illusztrációképpen: Estei Hippolit egri csapataiból 1501-ben Temesvárott szolgált 206 nehéz lovas, 40 huszár és 5 trombitás. (Bár a zsoldfizetés akadozott.)⁴²

Manfredi néhány nappal a fenti levél megírása után már úton volt Lengyelországba, hogy Zsigmondot tudassa a bácsi országgyűlés összehívásáról (augusztus 19.)⁴³ Időközben Hippolit visszatért Egerbe, nyilván, hogy előkészítse útját az országgyűlésre. Szeptember 27-én da Bagno levelében írja, hogy hat nap múlva fog elindulni Hippolit az országgyűlésre.⁴⁴ Ekkorra már mindenki számára nyilvánvaló, hogy egy újabb telet fognak Magyarországon tölteni.⁴⁵ Végül október

³⁹ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1105.

⁴⁰ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1107.

⁴¹ *Kubinyi András*: Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén. in: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. METEM, Bp., 1999. 87-101. 97-98.

⁴² *Kubinyi*: Az egyház i.m. 98.

⁴³ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1108.

⁴⁴ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1113.

⁴⁵ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1109.

6-án indult útnak Hippolit Bácsra, méltóságának megfelelő kísérettel. Az egész egri káptalan vele tartott, és mivel fegyveres országgyűlést hívtak össze, 100 nehézfegyverzetű-, és 200 könnyűlovas, valamint 300 gyalogos alkotta a csapatát, amelyet két kapitány vezetett, akiket két hónapra fogadtak fel. A bandériumhoz tartozott négy ágyú (*falconetti*) is, a kezelőszemélyzettel (*bombardieri*) együtt, akik bármikor tüzelésre készek voltak. Október 13-ra érkezett meg, akkor már a királyt, Bakóczot és a pápai legátust is ott találta.⁴⁶ Egy, a korszakra vonatkozó tervezet szerint az egri püspöknek 200 nehézlovast, 200 huszárt és 500 gyalogost kellett volna kiállítania. A zsoldjukat számolva, évente 26000 forintos kiadást jelentett volna.⁴⁷ Ezzel szemben 1525-ben a püspökség bevételeit mindössze 22000 forintra becsülték, azaz a kiállítandó bandérium zsoldja magasabb összegre rúgott volna, mint a teljes évi bevétel. Ezen a helyzeten az sem változtatott lényegesen, hogy 1490 után a bandériumtartók részesültek az állami adókból.⁴⁸ Egyszóval az adatok elgondolkodtatóak. Még ha Sanuto számait túlzónak is találnánk, akkor is figyelemreméltó lehetett Hippolit bandériuma. Különösen annak tükrében, hogy a kiállítandó sereg zsoldját a püspökség bevételei nem fedezték volna, tehát ez a feltételezett 600 fős csapat csak a harmadával volt kevesebb az előírtnál, és a püspök 17592 forintot áldozott volna évente a fegyverben tartásukra. Ez az összeg két hónapra lebontva, hiszen a kapitányok szerződése ekkora időtartamra szólt, 2932 forint volt. A levelek és Hippolit számadáskönyvei alapján képet alkothatunk arról, hogy szeretett nagy lábón élni, rangja meg is követelte a méltó reprezentációt, ezekkel összevetve tetemes mennyiséget emésztettek fel a katonai kiadásai.

Az 1518. évi bácsi országgyűlés kapcsán Celio Calcagnini szolgál egy epizóddal. Calcagnini⁴⁹ leírásában a püspök ékesszólása hűti le a forrongó közhangulatot, és mintegy hősként neki köszönhető, hogy elmaradtak a véres incidensek. Mivel ez az esemény Sanuto leírásában sem szerepel, feltételezhető, hogy némi

⁴⁶ Sanutót idézi Banfi i.m. 12.

⁴⁷ Egy nehézlovas 3 frt, egy könnyűlovas 2,83 frt, egy gyalogos 2frt havi zsolddal számolhatott. Kubinyi: Az egyház i.m. 95. sz. jegyz.

⁴⁸ Kubinyi: Az egyház i.m. 97.

⁴⁹ Celio Calcagnini (1479-1541), ismert ferrarai humanista, karrierjét a ferrarai hercegi adminisztrációban kezdte, itt figyelte fel rá Hippolit és lett a kardinális kancellárja, és a ferrarai egyetem professzora. Hippolit támogatásával nyerte el a ferrarai káptalan kanonoki javadalmát és más ferrarai beneficiumokat, 1517-19 között Magyarországon tartózkodott Hippolit udvarában, a püspök titkárságát vezette. Kiterjedt levelezést folytatott a magyar humanistákkal is, leginkább csillagászként vált ismertté. Hippolit halála politikai karrierjét kettétörte, ferrarai kanonoki javadalmát megtartva, a tudományos munkának és egyetemi katedrájának szentelte életét. 1525-ben levelezésbe kezdett Erazmusszal, 1541-ben a ferrarai akadémia, az Elevati alapítói között szerepelt. Bővebben: Huszti, Giuseppe: Celio Calcagnini in Ungheria. in. Corvina II (1922/1) 57-71, III (1923/ 2) 60-69.

humanista túlzással akarja Calcagnini a magyar belpolitikai kulcsfigurájaként láttatni jötevőjét, a bíborost. Szintén Calcagnini említi, hogy a diéta után Hippolit megtekintette a nándorfehérvári erődítési munkálatokat is.⁵⁰ Hippolit csak december 3-án tért vissza Egerbe, valószínűleg az országgyűlés berekesztése után Budán tartózkodhatott. Da Bagno levelében említi, hogy Manfredi – aki időközben visszaérkezett Lengyelországból – hamarosan vissza fog térni Mantovába, hogy jelentést tegyen az őrgrófnénak.⁵¹ Amint fentebb említettem, Perényi Imre nádor 1519. február 5-én távozott az élők sorából. C. Tóth kutatásai rekonstruálják az ezt követő eseményeket, a február-márciusban zajló egyeztetéseken az egri püspök nem volt jelen. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne értesült volna a hírekről. 1519. február 24-én már elindította Calcagninit, hogy részvétet nyilvánítson az özvegynek és fiainak, egyúttal kéri a levél címzettjét, Barza Jánost, sárosi várkapitányt, hogy Perényi végrendeletének egyik végrehajtójaként említse meg az özvegynek, hogy a néhai nádor tartozott neki.⁵² Március 8-án értesíti csak da Bagno a mantovai udvart a nádor haláláról és a kialakult bizonytalan, feszültségekkel teli helyzetről.⁵³ Hippolit még április 6-án is Egerből keltezi levelét unokaöccsének, Fredericónak, amelyben Nándorfehérvár helyzetének ecsetelése mellett ugyanolyan fontos szerepet töltenek be a vadászatok leírásai is. Nem sokkal később indulhatott Budára, a Szent György napra meghirdetett nádorválasztó országgyűlésre. Június 12-én Giuliano Caprili egri kanonok számolt be a mantovai udvarnak a nádorválasztás kapcsán kitört zavargásokról, és végül Bátori megválasztásáról. Calcagnini ismét Hippolitot láttatja az ellentétek elsimítójaként és az ifjú király gyámolaként, aki szónoki képességeit latba vetve érte el, hogy a nádorválasztás végbement.⁵⁴ Hippolit szerepe a nádorválasztó országgyűlésen valójában sokkal jelentéktelenebbnek tűnik, mint ahogy Calcagnini heroizálja hőseit. 1519-ből jóval kevesebb levél is maradt fenn, mintha Hippolit és környezete is elvesztette volna érdeklődését a magyar belpolitika iránt?

A nádorválasztással párhuzamosan bizonynyal jobban lekötötte a figyelmét a császárválasztás kérdése. Miksa 1519. január 12-én hunyt el. A császári trónért két esélyes jelölt vetélkedett: Habsburg Károly spanyol király és I. Ferenc francia király. II. Lajos cseh királyként német-római választófejedelem is volt, anyja révén viszont a francia király rokona is. Az 1515. évi Habsburg-Jagelló házassági szerződés alapján pedig Károly sógora is. Sőt, a magyar rendek II. La-

⁵⁰ Calcagninit idézi *Banfi* i.m. 13.

⁵¹ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1117.

⁵² DL 84114

⁵³ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1120.

⁵⁴ Calcagninit idézi *Banfi* i.m. 15.

jos jelölését támogatták volna leginkább.⁵⁵ 1519. április 5-én érkeztek meg Károly követei – Johannes Cuspinianus és Lorenzo Sauer – Budára, de várakozniuk kellett, amíg a távollévő királyi tanácsosok megérkeznek az udvarba. Feltűnő az egybeesés, hogy amíg Hippolit a nádorválasztás előkészítésében nem vett részt, a Habsburg követek érkezésekor indul el Budára. Alighogy megérkezett Budára, április 12-én éjjel titkos audienciát szervezett a követek számára, amelynek során meggyőzte Lajost, hogy Károlyt támogassa. Majd másnap távol tartotta magát, amikor 13-án a királyi tanács megadta a hivatalos választ, hogy II. Lajos nem fogja a szavazatát Károly ellenében adni. A bíborosnak jó oka volt a rivaldafényből hátrébb lépni, ugyanis néhány napon belül, április 16-án megérkeztek a francia követek is, akik természetesen Estei Hippolit segítségét és támogatását kérték, az Esték és Franciaország köztudott jó viszonyára hivatkozva. De már Lajos és a királyi tanács döntését nem tudták megváltoztatni. Károly követi április 20-án, Ferenc követi csak május elsején távoztak, miután belátták, hogy erőfeszítéseik mind hiábavalók.⁵⁶ Lajos helyett 1519. június 28-án Brandenburgi György szavazott Károlyra. Sanuto szerint a bíboros még ekkor Budán volt, részt vett a császárválasztás tiszteletére tartott ünnepi misén is, és az éjszakába nyúló ünnepségeken is.⁵⁷ A püspök valamikor a nyár folyamán tért vissza Egerbe, Itáliába való visszaindulásáig, 1520 februárjáig püspöki székhelyén tartózkodott, múlatta az időt.⁵⁸ 1520. február 7-én indult el Egerből. A kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére azért indult útnak, mert a király február 6-ra országgyűlést hirdetett Budára, feltehetően ekkorra vált aktuálissá, hogy a király engedélyével elhagyhatta Magyarországot.⁵⁹

A bíboros környezetében keletkezett és egyéb olasz nyelvű források vázlatos áttekintése is alátámasztja, hogy személyes részvétele a magyar belpolitikában magyarországi beneficiumainak megtartását szolgálta. Bár bizonynyal átlátta a helyzetet, csak akkor fejtett ki jelentősebb politikai tevékenységet, amikor közvetlen érdekei megkívánták, akár a tapolcai apátság, akár a főpapi katonai kötelezettség kapcsán. Mindazonáltal a fenti források alaposabb feldolgozása a későbbiekben pontosíthatja tudásunkat a korról és Estei Hippolit személyéről is.

⁵⁵ A császárválasztás nemzetközi diplomáciai háttéréről és II. Lajos esélyeiről ld. bővebben: *Kubinyi: Diplomáciai i.m.* 118-119.

⁵⁶ *Banfi i.m.* 16.

⁵⁷ *Banfi i.m.* 17.

⁵⁸ Másolatgyűjt. i.m. reg. 1124, 1125, 1126.

⁵⁹ *E. Kovács: Egy középkori i.m.* 105-106.